

Moninaisuus mahtuu kouluun

Vinkkejä lhbti-sensitiiviseen opetukseen

"Ei meidän koulun seinille mitään homolappuja tule!"

..."Eihän meillä edes ole sellaisia oppilaita!" Tämä oli erään rehtorin reaktio, keväällä 2008, kun muutama kahdeksannen luokan oppilas pyysi häneltä lupaa laittaa koulun ilmoitustaululle mainoksen Setan nuortenryhmästä. Väestöliiton tekemässä seksuaaliterveystietotutkimuksessa (2006), ainoastaan 4 % vastanneista terveystiedon opettajista arvioi, että heidän koulustaan löytyy homo- tai biseksuaalisia oppilaita. Kaksi prosenttia heistä tiesi seksuaalivähemmistöihin kuuluvia löytyvän omasta työyhteisöstä. Opettaja-lehden syksyllä 2009 teettämässä kyselyssä, 45 % "hetero-opettajista" sanoo opettaneensa seksuaalivähemmistöjä kun "homo- ja lesbo-opettajista" niin kertoo 73 %. Prosenttiluvut jakautuivat lähes samoin kun opettajat arvelevat, löytyykö omasta työyhteisöstä seksuaalivähemmistöihin kuuluvia.

Yleisen arvion mukaan homo- ja biseksuaalisten osuus väestöstä on 5-10 %. Väestöliiton ja Opettaja-lehden kyselyt toteutettiin eri tavoin eikä niistä kannattaa tehdä liikoja johtopäätöksiä. Tulokset kuitenkin viittaavat siihen, että seksuaalivähemmistöt ovat nykyään entistä näkyvämmät kouluissa. Samalla ne selvästi osoittavat, etteivät kaikki saa vielääkään näkyä tasavertaisin ehdoin. Yli 70 % Opettaja-lehden kyselyyn vastanneista kokevat, että opettajien ja oppilaiden seksuaalinen suuntautuminen on koulussa edelleen tabu. Puolet vastanneista ilmoittaa, että homoseksuaaleina kaapista ulos tulevat oppilaat saattavat kohtaa torjuntaa tai jopa pilkkaa. Opettajista suurin osa – heterot useammin kuin homot tai biseksuaalit – kokee, että heillä ammattirooliinsa nähden aiheesta riittävästi tietoa. Jos nukkuu pommiin, on parempi saapua myöhään kuin jättää kokonaan tulematta. Kyseinen rehtori kuunteli oppilaitaan, ja huomasi hetken päästä tehneensä vääränlaisen arvion. "Homolaput" päätyivät lopulta ilmoitustauluihin ja lhbti-teemaa käsiteltiin koulun aamunavauksessa. Muun muassa näin voidaan rakentaa entistä sisällyttävämpää koulua. Tässä esitteessä saat muutamia lisävinkkejä!

Mikä ihmeen lhbti?

Lhbti-lyhenteessä on kyse seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuoli-identiteetistä sekä sukupuolen ilmaisusta. Lyhenne viittaa seksuaalivähemmistöihin ja sukupuolivähemmistöihin, eli lesboihin, homoihin, biseksuaaleihin, transihmisiin sekä intersukupuolisiin.

Sukupuoli

Sukupuoli-identiteetti on kokemus omasta sukupuolestamme, sukupuolen ilmaisu miten me viestimme siitä ympäristölle. Yhteiskunta on rakennettu pohjanaan ajatus, että ihmiskunta koostuu miehistä ja naisista – ihmisistä, jotka kaikki kuuluvat ja samastuvat yksiselitteisesti jompaankumpaan näistä kahdesta sukupuolesta. Todellisuus kuitenkin osoittaa, että asia ei ole aivan näin mustavalkoinen. Sukupuolella on monta ulottuvuutta, alkaen siitä, miltä keho näyttää, miltä itsestä tuntuu, mihin käytöksiin on sosialisoitu tai mikä sukupuoli on kirjattu väestörekisteriin. Yleensä odotamme, että eri ulottuvuudet ovat keskenään yhteneviä. Sukupuolen moninaisuus ihmiskunnassa käsittää kuitenkin muuta kuin miehekkäitä miehiä ja naisellisia naisia: naiseksi pukeutuvia miehiä; naisia, joita luullaan miehiksi sekä ihmisiä, jotka eivät näytä kummaltakaan taikka näihin sukupuoliin samastu – ja monia muita.

Syntymässä suurin osa ihmisistä määrittellään anatomiansa perusteella joko tytöiksi tai pojiksi. Suurin osa kasvaessaan kehittää sukupuoli-identiteetin joka vastaa tätä määrittelyä; tytöt kasvavat naisiksi ja pojat miehiksi – enemmän tai vähemmän sukupuolelleen tyypillisine sukupuolen ilmaisuineen. Tämä kategoria kutsutaan joskus cisihmisiksi – arkisemmin siitä puhutaan ”enemmistönä”. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat transihmiset ja intersukupuoliset. **Transihmiset on kattokäsite kaikille, joiden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu joskus tai aina eroaa odotuksista siitä sukupuolesta, johon heidät syntymähetkellä määritettiin kuuluvaksi.** Tähän kuuluvat transvestiitit, transsukupuoliset ja transgenderit. On myös intersukupuolisia, joiden kehon sukupuolta määrittävät piirteet

eivät ole yksiselitteisesti miehen tai naisen. Näistä voit lukea lisää esitteen loppuosasta löytyvässä sanastossa.

Seksuaalinen suuntautuminen

Homoseksuaalisuus, biseksuaalisuus ja heteroseksuaalisuus ovat seksuaalisia suuntautumisia. Seksuaalinen suuntautuminen kertoo, kehen ihminen tuntee veto emotionaalisesti tai seksuaalisesti. Kyse voi olla tunteista, fantasioista ja/tai kenen kanssa ihmisellä on intiimejä tai seksuaalisia suhteita. Seksuaalisen suuntautumisen määrittelyn lähtökohtana ovat oma sukupuoli ja kohteen sukupuoli, jotka voivat olla sama (homo) tai toinen (hetero). Biseksuaalisella ihmisellä on kyky ihastua sekä miehiin että naisiin tai hän kokee, ettei kumppanin sukupuolella ole väliä, tärkeämpinä ovat kaikki muut ominaisuudet. Nämä käsitteet ovat tarpeen, jotta voitaisiin keskustella ja ymmärtää asioita jokseenkin yhteisellä tavalla. Lisäksi ne ovat monille merkityksellisiä oman identiteetin muodostamisessa. Toiset eivät taas koe tarvetta määritellä suuntautumistaan millään erityisellä tavalla.

Seksuaalinen suuntautuminen ymmärretään usein pelkästään seksiin liittyvänä asiana, ja mielletään tällöin puhtaasti intiimiksi, henkilökohtaiseksi asiaksi. Todellisuudessa se yltää huomattavasti laajemmalle ihmisten elämään, ja on välittömästi tai välillisesti läsnä monessa arkisessa keskustelussa ja kanssakäymisessä, myös uusien tuttavuuksien ja ventovieraiden seurassa.

Queer

Queer on lähtökohtaisesti ollut akateeminen koulukunta tai poliittinen näkökanta, joka haastaa yhteiskunnassa vallitsevaa sukupuoli- ja heteronormatiivisuutta. Varsinkin nuorten keskuudessa yhä useampi käyttää tätä käsitettä identiteettinsä määrittelyyn, kun perinteiset käsitteet ja kategoriat tuntuvat turhan rajoittavilta.

Sateenkaariperheet

Sateenkaariperhe-käsite kuvaa lhbti-ihmisten lapsiperheitä eli perheitä, joissa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuoli vähemmistöihin. Sateenkaariperheiden lapset saattavat olla syntyneet jommankumman vanhemman aiemmassa heterosuhteessa tai hedelmöityshoitojen avulla. Sateenkaariperheet voivat myös olla itsenäisten vanhempien perheitä tai moniapilaperheitä, jossa esimerkiksi miesparilla on lapsia yhdessä naispuolisen ystävän kanssa. **Suomessa tuhansia lapsia elää sateenkaariperheissä.**

Näkymättömät säännöt

Sujuvasti toimiva yhteiskunta edellyttää, että sen kansalaiset elävät tiettyjen normien mukaan. Osa niistä on tiedostettuja, selkeitä sääntöjä, joista muistutetaan usein ääneen ("luokassa ei käytetä pipoa"). Toiset niistä ovat enemmän rakenteellisia, niin itsestään selvinä pidettyjä asioita, että ne tunnustetaan normeiksi vasta kun joku tekee toisin. Normeihin liittyy palkkiosysteemi, jonka mukaan normien mukaan käyttäytyvät palkitaan tietyillä etuoikeuksilla. Normeja horjuttaville tällaisia etuoikeuksia ei suoda tai heitä rangaistaan kielteisillä sanktioilla. Normien noudattamisessa tai rikkomisessa ei ole aina kyse valinnasta. Jotkut ihmiset syntyvät etuoikeutettummiksi kuin muut. Yhteiskuntaa voi silti muuttaa tasavertaisemmaksi. Siksi on yhdenvertaisuutta tavoitellessa tärkeää oppia ymmärtämään, miten nämä normit toimivat, mitkä ovat niiden seuraukset heille, jotka jäävät niiden ulkopuolelle ja miten asioita voidaan tehdä toisin. Sen kautta voimme muuttaa myös koulumaailman kaikille sisällyttävämmäksi.

Sukupuolinormatiivisuus

Yleensä pidetään lähtökohtana, että sukupuolia on vain kaksi ja että ihmiset ovat tietynlaisia ja käyttäytyvät tietyn tavan mukaan riippuen siitä, mitä sukupuolta he edustavat. Tämän takia meillä on kouluissa yleensä erilliset tyttöjen ja poikien vessat tai saatamme ihmetellä, jos valtaosa luokan pojista valitsee yhtäkkiä tekstiilityön ja tytöt teknisen työn.

Vallassa olevien normien mukaan miehekäs on naisellista arvostetumpi. Mies, joka pukeutuu naiseksi herättää helposti hilpeyttä tai ivaa – sukupuolirajoja ylittämällä käytöksellään mies

menettää statusta. Teini-ikäinen balettia tanssiva poika saattaa joutua kiusatuksi harrastuksensa takia. Nainen voi taasen melko vapaasti käyttää kravattia tai teinityön karateharrastusta saatetaan pitää luokassa "hyvänä juttuna". Se, mikä mielletään miehekkääksi tai naiselliseksi vaihtelee eri kulttuurien ja myös eri aikakausien välillä. Aiemmin pyöräilyä pidettiin hyvin epänaissellisenä, nykyään se on Suomessa melko sukupuolineutraali tapa liikkua paikasta toiseen.

Intersukupuolinen lapsi uhmaa kaksinapaista sukupuolijärjestelmää jo syntymästään, kun hänen fyysiset, sukupuolta määrittävät tekijät (sukuelimet, hormonit jne.) eivät olekaan yksiselitteisesti joko pojan tai tytön. Tämän takia edelleen saatetaan pienellekin lapselle tehdä kosmeettisia leikkauksia, ikään kuin "virheen korjaamiseksi ja 'oikean' sukupuolen" antamiseksi lapselle, vaikka lapsi ei olisikaan ehtinyt muodostaa omaa sukupuoli-identiteettiään. Voimakkaasti sukupuolinormatiiviset yhteiskunnat tekevät transihmiset ja intersukupuoliset näkymättömiksi. Stereotyyppiset sukupuolirooli-odotukset voivat kuitenkin haastaa kaikkien poikien ja tyttöjen uskon siihen, että kelpaavat. Ne myös rajoittavat jokaisen mahdollisuuksia toteuttaa itseään haluamallaan tavalla. Näiden kyseenalaistaminen ei ole yhtä kuin eri sukupuolten välisten erojen kieltäminen tai poistaminen. Kyseessä on päinvastoin sukupuolten moninaisuuden myöntäminen. Moninaisuuteen kuuluu huomattavasti enemmän värejä kuin pinkkiä ja vaaleansinistä.

Sukupuolisensitiivisyys

Miesten ja naisten välillä on eroja. Mutta on myös tärkeää muistaa, että yksilölliset erot miesten ja naisten välillä ovat yleensä suuremmat kuin erot näiden kahden ryhmien kesken. Lisäksi pitää muistaa, että melkoinen osa väestöstä ei välttämättä samastu näihin ryhmiin ollenkaan. Koululla on tärkeä tehtävä tunnistaa ja tunnustaa sukupuolen moninaisuus ja tarjota erilaisia roolimalleja sekä tukea lapsia ja nuoria tuntemaan olonsa turvalliseksi heidän omaksi kokemassaan sukupuoli-identiteetissä ja sukupuolen ilmaisussa. Tämä on yhtä tärkeä tehtävä kuin nuorten kasvattaminen uskonnollisen, etnisen tai kulttuurisen moninaisuuden kunnioittamiseen.

Heteronormatiivisuus

Sukupuolinormatiivisen yhteiskunnan sääntöihin kuuluu myös se, että miesten oletetaan rakastuvan naisiin ja päinvastoin. **Heteroseksuaalisuutta pidetään lähtökohtana; odotettuna ja toivottuna seksuaalisena suuntautumisena. Tätä kutsutaan heteronormatiivisuudeksi.** Heteronormatiivisuus koulussa voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kaikkien oppilaiden, heidän vanhempiensa, sisarustensa, sukulaistensa ja kaveriensa oletetaan olevan heteroita. Seksuaalista suuntautumista ei tällöin koeta tarpeelliseksi käsitellä; jos kaikki ovat samanlaisia, eihän edes ole mitään käsiteltävää. Esimerkki normatiivisesta näkymättömäksi tekemisestä on tilanne, jossa kaikki koulukirjojen esimerkit romanttisista parisuhteista kuvaavat pareja, jotka koostuvat miehestä ja naisesta. He ovat useimmiten etnisesti suomalaisia, ei-liikuntarajoitteisia ja kuuluvat keskiluokkaan, vaikka periaatteessa voidaankin myöntää, ettei näin aina ole.

Hetero- ja sukupuolinormatiivisuus koulussa ilmenee myös siten, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsitellään, mutta pelkästään ulkopuolisena ryhmänä. Luokan oppilaita, joiden oletetaan olevan heteroseksuaalisia cisihmisiä, halutaan opettaa ”ymmärtämään ja suvaitsemaan” muita ”poikkeavia”. Tällöin ei oteta huomioon, että kyseiset **vähemmistöt ovat mitä todennäköisimmin tilastollisesti edustettuna luokassa tai oppilaiden läheisissä,** ja että heillä on yhdenvertaisina kansalaisina oikeus tulla nähdyksi ja kuulluksi ja saada asiallista tietoa siinä, missä muutkin.

Suvaitsevaisuudesta yhdenvertaisuuteen

Suvaitsevaisuutta on vaalittu tärkeänä, humanina yhteiskunnallisena arvona, jota lapsille ja nuorille pitää opettaa pienestä pitäen. Nykyteiniä väitetään usein olevan varsin konservatiivisia ja konformismia ihannoiva ikäluokka, jolle pitää opettaa erilaisuuden sietämisen kyky. Koulut tekevät usein merkityksellisen työn tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Mutta keitä nämä erilaiset ovat, joita pitää suvaita, jos lähtökohtana on, että jokainen yksilö on moniulotteisena kokonaisuutena ainutlaatuinen? Suvaitsevaisuusretoriikka on ongelmallinen, sillä se perustuu usein ihmisten tahattomaan jakamiseen ryhmiin; oletettuun meihin ja teihin, joista jälkimmäiset ovat riippuvaisia

edellisten hyvästä, mielivaltaisesta tahdosta sietää tai parhaimmassa tapauksessa hyväksyä heidän olemassaolonsa, siitä huolimatta, että he eivät mukaudu normiin. Rivien välissä tällainen retoriikka antaa ymmärtää, että suvaittavat ominaisuudet ovat kielteisiä. Jos lähtötilanne on täysin suvaitsematon, suvaitsevaisuus voi olla ensimmäinen askel. Yhdenvertaisuus kuitenkin edellyttää enemmän; normien kyseenalaistamista, ihmiskunnan moninaisuuden myöntämistä ja kunnioittamista.

Kuka saa näkyä?

Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus on ollut kouluissa täydellinen tabu, mutta se muuttuu yhteiskunnan asenteiden mukaan yhä näkyvämmäksi. Tämä ilmenee muun muassa siten, että lhbti-ihmiset uskaltavat enenevässä määrin olla koulun arjessa omana itsenään. Muutoksen näkee myös siitä, että teemalle annetaan tilaa koulun opetuksessa. Koulut kehittyvät eri tahdissa ja lisääntynyt näkyvyys herättää erilaisia reaktioita. Mutta kuka saa näkyä – ja mikä oikeastaan näkyy?

Aiemmin mainitun Opettaja-lehden kyselyn mukaan, yli 70 % ”hetero-opettajista” ei ymmärrä, miksi opettajana pitäisi kertoa työpaikallaan seksuaalisesta suuntautumisestaan. ”Homo- ja biseksuaalisten opettajien” keskuudessa samoin ajatteli 50 %. Tulos kertoo tavallisesta näkemyksestä, jonka mukaan seksuaalinen suuntautuminen on yksilön seksuaalisuutta koskeva asia, jolla harvoin on merkitystä työpaikalla. Tematiikka on kuitenkin läsnä rivien välissä, useammin kuin ensisilmäyksestä tulee mieleenkään: opettajahuoneen keskusteluissa, käytävillä, luokahuoneissa ja vanhempainilloissa – sekä puheessa että teoissa. ”Kaapista ulostulo” liitetään useimmiten omasta homo- tai biseksuaalisuudestaan kertomiseen, mutta ulostulo on tosiasiaa sitä, että ihminen jakaa itsestään jotain hänen henkilöönsä liittyvää tietoa. Sosiaalisissa tilanteissa kaikki tulevat tavallaan, ennemmin tai myöhemmin, ulos sukupuoli-identiteetillään tai seksuaalisella suuntautumisellaan – viittaamalla itseensä tai läheisiinsä tietyllä tavalla, kertomalla loma-aikeistaan tai liimaamalla kumppanin valokuvan kalenterin kanteen.

Opetuksessa seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudella on edelleen rajoitettu näkyvyys, ainakin mitä tulee oppikirjoihin. Yksittäisten opettajien panostukset ovat

ratkaisevia. Osa integroi aktiivisesti moninaisuusnäkökulmia opetukseensa, toiset kokee teeman tiettyjen aineopettajien pätevyysalueelle kuuluvaksi. Lhbt-kysymysten seksualisointi näkyy myös tässä: usein teema tulee ajankohtaiseksi vasta peruskoulun yläluokkien seksuaalikasvatuksen yhteydessä, usein teemapäivässä, jossa käsitellään sukupuolitauteja, ei-toivottuja raskauksia, teiniangstia ja päihteitä. Tämä ei ole automaattisesti huono yhdistelmä. Jos tämä on ensimmäinen ja ainoa tilanne, jossa koulussa eksplisiittisesti tunnustetaan nuorten lhbt-ihmisten identiteetti, näkökulma jää kuitenkin hyvin kapeaksi.

Normatiivisia käsityksiä

Sukupuoli- ja heteronormatiivinen ajattelukaava johtaa usein väärinkäsityksiin transihmisten ja intersukupuolisten sekä seksuaalivähemmistöihin kuuluvien elämästä. Transfobia ja homofobia viittaavat vahvoihin, epärationalisiin kielteisiin tunteisiin sukupuoli- ja heteronormeja horjuttavia ihmisiä ja ilmiöitä kohtaan. Ne ilmenevät edellä mainittujen ryhmien vähättelynä ja näkymättömäksi tekemisenä, joskus häirintänä tai syrjintänä. Transfobiaa ja homofobiaa voi esiintyä vahvasti myös ihmisellä, joka kuuluu itse sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön.

Sukupuoli- ja heteronormatiivista ajattelua voi olla mm.

- se, että ihmiset jaetaan ryhmiin sukupuolen perusteella, ja sukupuoleen liitetään automaattisesti tiettyjä ominaisuuksia (kyky, kiinnostus, käyttäytyminen jne).
- lapsia, nuoria tai aikuisia tytötellään tai pojitellaan, liittäen siihen tietyn arvon (jos Ilmari ei käyttäydy kunnolla, hän joutuu istumaan tyttöjen kanssa)
- lapsen tai nuoren käyttäytymiseen suhtaudutaan eri tavalla, riippuen hänen sukupuolestaan
- ihmisille annetaan eriarvoisesti tilaa, huomiota tai resursseja, riippuen heidän sukupuolestaan
- ihmisistä tehdään johtopäätöksiä, sukupuoleen tai seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvien stereotyyppien perusteella
- luullaan, että homon, lesbon tai biseksuaalin voi tunnistaa päältäpäi

- kun näkee lhbti-vähemmistöön kuuluvan henkilön, ajatus kääntyy heti henkilön seksuaalisuuteen ja unohdetaan kaikki muu
- siirtyy istumaan toiselle paikalle, kun homoksi, lesboksi tai biseksuaaliksi mielletty henkilö istahtaa viereen
- jättää kysymättä seksuaalivähemmistöön kuuluvan henkilön kumppanin kuulumisia tilanteessa, jossa siitä olisi heterolta kysytty
- välttää kättelemästä seksuaalivähemmistöön kuuluvaa tuttua tilanteessa, jossa heteroa olisi halattu tai suudeltu
- mieltää homon koskettamisen lähtökohtaisesti seksuaaliseksi eleeksi
- kokee samaa sukupuolta olevien välisen julkisen hellittelyn vastenmieliseksi, mutta kokee heteroiden vastaavan käyttäytymisen hyväksytyksi
- jättää leimautumisen pelosta puuttumatta syrjintään, jättää kertomatta kannattavansa lhbti-ihmisten yhdenvertaisuutta tai viettävänsä aikaa kyseisiin vähemmistöihin kuuluvien ystävien seurassa

Sisällyttävä koulu – keppejä ja porkkanoita

Sisällyttävä koulu antaa moninaisuuden näkyä koko sen toiminnassaan: oppitunneilla, kotitehtävissä, välitunneilla ja vanhempainilloissa – opettajanhuonetta unohtamatta.

Asiallisen informaation jakaminen on yksi tapa lisätä moninaisuuden näkyvyyttä. Lhbt-asioista puhumista ei tule mieltää irralliseksi osaksi koulutyötä, vaan sen voidaan nähdä edistävän opetussuunnitelmien tavoitteita. **Perusopetuksen opetussuunnitelma – yksi tärkein opettajan työtä ohjaava asiakirja – mainitsee arvopohjana ensimmäiseksi ihmisoikeudet ja tasa-arvon.** Perusopetuksen tehtävä on antaa mahdollisuus monipuoliseen kasvuun, oppimiseen ja terveen itsetunnon kehittymiseen.

Myös lukiossa opetuksen lähtökohtana on ihmisoikeuksien kunnioitus ja koulutuksen tulee edistää tasa-arvoa ja hyvinvointia. Lukion sivistysihanteena on pyrkimys totuuteen, inhimillisyyteen ja oikeudenmukaisuuteen. Lukio-opetuksen tulee kannustaa tunnistamaan

julkilausuttujen arvojen ja todellisuuden välisiä ristiriitoja sekä pohtimaan kriittisesti suomalaisen yhteiskunnan ja kansainvälisen kehityksen epäkohtia ja mahdollisuuksia. Ilman tietoa ja keskustelua moninaisuudesta näitä tavoitteita ei täydellisesti saavuteta.

Opettajien on myös hyvä tiedostaa piilo-opetussuunnitelmien vaikutus. Virallisen opetussuunnitelman ja koulumaailman todellisuuden kohdatessa syntyy seurauksia, joita ei ole ennalta tavoiteltu. Lhbti-asioiden unohtaminen tai näkymättömyys on tavallinen esimerkki. Riski on suuri etenkin yläkouluissa, joissa aineenopettajat saattavat jättää aiheesta puhumisen toisille opettajille, koska sitä ei heidän oppiaineensa sisällöissä mainita. Alakouluissa, joissa yksi opettaja on yleensä vastuussa luokkansa kaikesta opetuksesta, on aiheen käsittelyyn paremmat mahdollisuudet. Silti aiheen käsittely oppilaiden ikätasoon suhteuttaen voi tuntua haasteelliselta.

Keppejä tai porkkanoita moninaisuuden näkyväksi tekemiseksi voi löytää myös lainsäädännön tasolta. **Sekä seksuaalivähemmistöjä koskeva yhdenvertaisuuslaki että sukupuolivähemmistöjä koskeva tasa-arvolaki velvoittavat viranomaisia viemään yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa eteenpäin suunnitelmallisesti kaikessa toiminnassaan.** Asiallisen informaation jakaminen koulussa voidaan nähdä yhtenä tapana, jolla yksittäinen opettaja toteuttaa tätä lakien edistämisvelvoitetta. Ajattelutapa, jonka mukaan koulu on arvoneutraali vaikenemalla lhbti-asioista, on harhaluulo. Hiljaisuus viestii myös jostain, enemmän kuin ehkä osataan arvatakaan.

Oppilaiden näkökulmasta voidaan huomioda se, mitä lasten oikeuksien julistus kertoo heidän oikeuksistaan liittyen tiedon saantiin ja koulutukseen; lapsilla on oikeus saada tietoa sekä heillä on oikeus ilmaista mielipiteensä, kunhan ne eivät loukkaa muiden oikeuksia.

Mitä sitten tapahtuu, jos koulu vaikenee lhbti-asioista? Näkymättömyydelläkin on kielteisiä vaikutuksia. Vaikka lhbti-teemaa käsitellään kouluissa aiempaa enemmän, sitä ei välttämättä tehdä toivotulla tavalla. Jos homoseksuaalisuus tuodaan näkyville ainoastaan erillisellä oppitunnilla eikä läpileikkaavasti, siitä syntyy mielikuva marginaalisena ja ristiriitaisena ilmiönä tai "ongelmana, joka pitäisi ratkaista" ja jonka suhteen kouluopetuksen korkeimmaksi tavoitteeksi riittää suvaitsevaisuus, ei yhdenvertaisuus.

Satuttavat sanat

Homottelu, huorittelu, transuttelu ja muu epäasiallinen kielenkäyttö on läsnä kouluyhteisöissä ja nuorten maailmassa hyvin voimakkaasti. Ilmiö on usein niin juurtunut, että sen vastustaminen tuntuu turhalta. Tiettyjen sanojen ja käsitteiden väärinkäyttöön vähitellen tottuu. *Vitun homosta* tulee arki päiväkodeista lukioihin asti. Moni ei jaksa asiaan enää puuttua.

Tällaiseen ajattelutapaan ajaa unohdus siitä, että **nimittely vahingoittaa kaikkia läsnä olevia henkilöitä**. On selvää, että transihminen tai sukupuoleltaan moninainen lapsi, joka kuulee transuttelua, kärsii tästä. Yhtä selvää on myös se, että poika, jonka ensirakkaus on toinen poika, kärsii homottelun kuulemisesta, oli sen kohteena kuka tahansa. Mutta kaikille ei ehkä tule mieleen, että myös nuori, jonka perheeseen, sukuun, ystäviin tai muuhun lähipiiriin kuuluu henkilö, joka on homo, kärsii homottelusta tai homovitsien kertomisesta.

Sanalla transu viitataan yleensä huolettomasti transvestisuuteen (joskus myös transsukupuolisuuteen). Sana on kuitenkin pornomaailman tuote ja sillä viittaaminen transihmisiin on erittäin loukkaavaa. *Transu, homo* tai *huora* esiintyvät kaikki haukkumasanoina ihmisistä, jotka eri tavoin rikkovat sukupuoleen tai seksuaalisuuteen liittyviä normeja. Nuorten keskuudessa sanoja joskus käytetään väitetyksi "ilman merkitystä". Tämä ei kelpaa puolustukseksi. Se, että juuri nämä sanat otetaan tällaiseen käyttöön, ei ole yhteensattuma. **Sanat ovat latautuneita ja niiden käyttö väärässä kontekstissa perustuu ennakkoluuloihin ja syrjiviin asenteisiin sekä ylläpitävät eriarvoisuutta.**

Nimittelyn kohteena eivät aina ole vain lhbti-nuoret ja sateenkaariperheiden lapsia. Ympäristössä, jossa nimittelyä hyväksytään, tytöt ja pojat joutuvat suuntautumisestaan tai sukupuoli-identiteetistään riippumatta käyttäytymään tietyllä tavalla välttääkseen joutua homottelun, transuttelun tai huorittelun kohteeksi. Tämä pienentää yksilön tilan, tukahduttaa moninaisuuden ja johtaa moniin muihinkin vakaviin seurauksiin. Yhdysvaltalaisen nuorten kiusaamista käsittelevän tutkimuksen mukaan nimittelyn kohteeksi joutuminen aiheuttaa

nuorille usein itsetunto-ongelmia, masentuneisuutta, itsesyrjintää, huonoa koulumenestystä sekä poissaoloja koulusta, joskus jopa itsetuhoisuutta.

Nämä seuraukset on helppo ymmärtää. Mutta usein ei ajatella niitä vaikutuksia, joita nimittelyllä on niille nuorille, jotka joutuvat näitä tilanteita seuraamaan epätietoisina siitä, miten tulisi toimia. Tai miten uskaltaisi toimia. Harvalla nuorella on kokemusta siitä, että opettaja puuttuu asiaan. Toisen yhdysvaltalaisen tutkimuksen mukaan vain alle viidennes opettajista puuttuu homofobiseen kielenkäyttöön. Näin nuori jää usein yksin, neuvottomaksi vierestä katsojaksi tilanteissa, joissa homottelua, transuttelua tai huorittelua tapahtuu. Tämä aiheuttaa nuorille avuttomuuden ja voimattomuuden tunnetta.

Nimittelyllä on näin vaikutuksia koko kouluyhteisössä ja jokaisen opettajan on syytä puuttua siihen. Jokaisen kasvattajan tulisi välttää nimittelyn mitätöimistä, vähättelemistä tai ohittamista. Jokaiseen nimittelytapahtumaan tulee puuttua sekä heti että myöhemmän käsittelyn avulla.

Puutu nimittelyyn joka kerta!

Alussa aktiivinen puuttuminen homotteluun voi viedä aikaa, mutta se tuottaa tuloksia. Valmistaudu etukäteen oppilaiden vastaväitteisiin: ”’Vitun homo’ ei tarkoita mitään, se on vain läppää.”, ”Kaikkihan sitä sanoo!” tai ”Ei kukaan siitä oikeesti loukkaannu.”. Tässä vinkkejä, mitä voit eri tilanteissa sanoa:

- Ei ole mitään järkeä käyttää identiteettiä kuvaavaa sanaa nimittelyyn. Oletko miettinyt, miksi käytit juuri tuota sanaa, eikä mitään muuta?
- Mitä ”homo” sinulle merkitsee? Oletko miettinyt, että toisille se saattaa merkitä kovin paljonkin, jotain todella tärkeää. Älä halveksi sitä käyttämällä sanaa miten sattuu.
- Mitä tarkoitat täsmälleen, kun puhut transuista? Tiesitkö, että sana on monille todella loukkaava?
- Homo -sanan käyttäminen tuolla tavalla ilmaisee ennakkoluuloisuutta ja tietämättömyyttä. Tällainenko kuva haluat itsestäsi antaa?
- On monta muuta tapaa sanoa se, mitä itse asiassa haluat ilmaista. Eli mitä oikeastaan halusit sanoa?

- Miltä luulet, että ”vitun homo” kuulostaa ihmiselle, joka on itse homo? Tai jonka äiti tai sisko tai paras ystävä on homo? Voit käyttää tuota sanaa, jos puhut homoudesta esim. identiteettinä. Haukkumasana se ei ole.
- Jos haluat puhua transihmisistä, käytä oikeita sanoja. Voit puhua transvestiiteista, transsukupuolisista tai transgendereistä. Transu-sanalla viestit lähinnä tietämättömyyttä.
- Minkälaisia mielestäsi ihmisten tulisi olla, jotta he välttyisivät joutumasta sinun tai muiden homottelun, transuttelun tai huorittelun kohteeksi? Jos oikeasti koet, että sinulle on annettu oikeus rajoittaa muiden oikeutta olla oma itsensä, mieti uudestaan.
- Ilmaisuvapautteen kuuluu myös vastuu – et voi käyttää omaa ilmaisuvapautesi tavalla, jolla loukkaat muiden vapautta olla turvallisesti oma itsensä.
- Koetko, että ihmisten seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuolen ilmaisu on ominaisuuksia, joiden perusteella ihmisiä voi syrjiä tai haukkua? Näin ei todellakaan ole – sellainen on aina väärin. Mitä voisimme mielestäsi koulussa tehdä, jotta tämä tulisi paremmin selväksi?

Mikäli nimittelyyn ei puututa, kasvattaja viestittää loukkauksille ja loukkaajille hiljaista hyväksyntää. Salliessaan sellaisen, opettaja saattaa esimerkiksi **vesittää aiemmilla tunneilla opetettuja moninaisuusnäkökulmasta tärkeitä asioita.**

Välittömän puuttumisen ohella tulee asiaa käsitellä uudelleen myöhemmin, erityisesti, jos kyseessä ei ole yksittäinen tapahtuma vaan jatkuva ilmiö. Jatkokäsittelyssä on hyvä ottaa huomioon nimittelyn kohteeksi joutuneen oppilaan toiveet. Käytettävissä olevan ajan puitteissa kannattaa miettiä myös muiden oppilaiden tarpeita, nimittelevän oppilaan aikeita, kontekstia, missä nimittely tapahtui, oppilaiden ikää, jne. Kaikki nimittely- ja kiusaamistilanteet ovat monimutkaisia, joten yhtä sovellettavaa kaavaa ei ole. On kuitenkin hyvä käytäntö viedä asiaa eteenpäin, jos nimittelevä oppilas ei ymmärrä oman käytöksensä vakavuutta. Tarvittaessa keskustelu rehtorin, psykologin tai kuraattorin kanssa voi valottaa tilanteen vakavuuden oppilaalle. Joskus voi olla myös tarvetta keskustella oppilaan huoltajien kanssa. Samalla on tärkeä muistaa, että yksittäisten nuorten saattaminen yksin vastuuseen homofobisesta, transfobisesta tai seksistisistä häirinnästä on harvoin rakentavaa. Tällaista

häirintää mahdollistaa ilmapiiri, jota ylläpitävät hetero- ja sukupuolinormatiiviset rakenteet ja tämä on ongelma, josta kaikki – etenkin nuorten parissa olevat aikuiset – kantavat vastuuta. Ellei näitä asioita työestetä, erillisiin homofobian, transfobian tai seksismin oireisiin fokusointi auttaa vain todellisen ongelman lakaisemiseen maton alle.

Vaikka kiusaamis- ja nimittelytilanteisiin ei ole yhtä ainoa oikeaa ratkaisutapaa, tulisi koulujen asiakirjoissa (esim. kiusaamiseen puuttumiseen liittyvä asiakirja, yhdenvertaisuus- tai tasa-arvosuunnitelma) sisällyttää toimintaohjeita tapausten varalta. Jos lhbti-aiheita sisällytetään päivittäiseen opetukseen ja kasvatukseen, moninaisuus vähitellen integroituu eikä enää toimi lähteenä haukkumasanoille. Hyvä tapa koulun yhdenvertaisuustyön pohjustamiseksi on tunnistaa normeja ja keskustella niistä yhdessä – ei pelkästään sukupuolesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta vaan myös esim. etnisyydestä, kulttuurista, uskonnosta ja liikuntarajoitteista. Mitä kirjoitettuja ja kirjoittamattomia sääntöjä meidän luokassa tai koulussa on? Missä yhteyksissä kuuluu vähemmistöön, missä enemmistöön? Vastuullisuuden lisäämiseksi voi yhdessä oppilaiden kanssa miettiä, miten kaikkien vähemmistöjen asemaa voisi parantaa ja miten yhdenvertaisuutta voisi koulussa edistää, jotta se olisi kaikille turvallinen toimintaympäristö.

Sensitiivistä opetusta luokassa – joka päivä

Millä keinoin lhbti-teema kannattaa tuoda koulussa esiin? Riittääkö, että aihetta käsitellään esimerkiksi terveystiedon seksuaalikasvatuksessa vai pitäisikö se sisällyttää muihinkin oppiaineisiin? Käytäntö suomalaisissa oppilaitoksissa tuntuu vaihtelevan paljonkin. Joissakin kouluissa aihepiiri koetaan edelleen tabuna. Sen käsitteleminen saattaa herättää vastustusta, ellei oppilaiden, niin heidän vanhempiensa tai opettajien keskuudessa. Moninaisuudesta saatetaan myös vaieta viitaten oppilaiden ikään; alakoululaisten ajatellaan liian helposti olevan liian nuoria ymmärtääkseen, mistä on kyse. Toisaalla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt mainitaan terveystiedon seksuaalikasvatuksen yhteydessä, toisaalla kouluissa yhteiskunnallinen moninaisuus on läpileikkaavasti läsnä niin opetuksen osana kuin muutenkin koulun arjessa.

Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvän tiedon kätkeminen nuorilta perustuu usein ajatusmalliin, jossa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt yliseksualisoidaan. Tämä johtaa seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen näkemiseen vähemmistöjen kohdalla yksityisasioina, jotka eivät kuulu koulun arkeen. Heteroista ja cishenkilöistä näin ajatellaan harvemmin.

Todellisuus on kuitenkin moninainen. Sitä ei tarvitse eikä pidä lapsilta ja nuorilta salata, päinvastoin sen osoittaminen on yleissivistävää sekä monen oppilaan kohdalla äärimmäisen tärkeää ja omakohtaista. Moni seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluva toteaa aikuisena, että oma lapsuus ja nuoruus olisi voinut olla huomattavasti helpompi, mikäli joku olisi puhunut asioista aiemmin; antanut sanoja, joiden avulla olisi voinut jäsentää kokemuksensa omasta identiteetistään. Kertonut joskus tarinoita, joihin itsekin olisi voinut samastua, sen sijaan että olisi jatkuvasti tuntenut itsensä ulkopuoliseksi. Moninaisuudesta voi ja tulee siis puhua kaiken ikäisten kanssa – ikätasoon nähden luontevalla tavalla. Koulussa lhbti-teemaa on hyvää käsitellä erillisenä aiheena, mutta on myös tärkeää, että moninaisuudella on lupaa näkyä taustalla ilman, että asioita problematisoidaan. Jos tietynlaisia ihmisiä käsitellään ainoastaan poikkeuksena "yhdeksännen luokan terveystietokirjan toiseksi viimeisessä luvussa" eivätkä he ikinä kelpaa esimerkeiksi, muulloin kun siihen on olemassa joku erityinen syy, heidän ulkopuolista asemaansa ylläpidetään eikä ikinä saavuteta aitoa yhdenvertaisuutta.

Lhbti-sensitiivisyys koulussa

Lhbti-sensitiivisyys edellyttää maailman näkemistä muunakin kuin mustavalkoisena. Maailma on enemmänkin värien kirjo. Lhbti-sensitiivinen tapa toimia koulussa tarkoittaa sitä, että koulun henkilökunta

- tiedostaa, miten sukupuoli- ja heteronormatiivisuus ilmenee koulussa. Sukupuolten väliset erot tulee tunnistaa samalla muistaen, että yksilölliset erot perinteisten sukupuolikategorioiden sisällä ovat vieläkin merkittävimpiä.
- tiedostaa lähtökohtaisesti, että oppilaiden ja kollegoiden – sekä heidän lapsiensa, sisarustensa, vanhempiensa ja muiden läheisten joukossa on seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia

- **ei kategorisoi. Suurin osa ihmisistä on moninainen monella tavalla.** Vammainen oppilas voi esimerkiksi olla myös lesbo, laestadiolainen ja saamelainen.
- kunnioittaa jokaisen ihmisen oikeutta määrittellä itse itsensä ja perheensä – tai olla määrittelemättä
- miettii omaa kielenkäyttöään ja ilmaisee itseään sisällyttävästi. Millaisia ennakkoletuksia tehdään esim. perheenjäsenistä tai puolisoista? Millaisia ihmisiä ajatellaan, puhuttaessa ”meistä” tai ”heistä”?
- myöntää moninaisuuden todeksi myös koulun arjessa, ja antaa sen näkyä, esimerkiksi teettämällä tehtäviä, joiden esimerkit eivät ole sukupuoli-, hetero- tai muulla tavoin normatiivisia

Tässä muutama esimerkki näkökulmista, joiden sisällyttämisellä opetukseen voi helposti tunnustaa seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden sekä edistää koulussa ilmapiiriä, joka hyväksyy moninaisuuden koko kirjon näkyvyyden yhdenvertaisin ehdoin.

Paljonko matka maksaa?

Lavrova Metson perheeseen kuuluvat vanhemmat Tatiana ja Seija, Tatianan tytär Anna sekä yhteiset lapset Sergei ja Heli. He aikovat viettää pääsiäistä isovanhempien luona Pietarissa. Junaliput maksavat aikuisille 84 € / suunta, lapset matkustavat puoleen hintaan. Tatianalla ja Annalla on Venäjän kansalaisuus, muut perheenjäsenet tarvitsevat viisumit, jotka maksavat 50 € per henkilö. Koska Tatianan vanhemmat asuvat ahtaasti, perhe aikoo yöpyä hotellissa. Kahden hengen huone maksaa 3350 ruplaa per yö ja lisävuode (yhteen huoneeseen ei mahdu kuin yksi lisävuode) maksaa 850 ruplaa per yö. Yksi euro vastaa 40 ruplaa. Perhe saapuu Pietariin perjantaina ja lähtee maanantaina. Paljonko matka tulee maksamaan junalippuineen, viisumeineen ja hotelliyöpymisineen?

Kuka saa näkyä?

Miten erilaiset mediat esittävät yhteiskuntamme erilaisia vähemmistöjä suhteessa valtaväestöön? Verratkaa päivälehtiä viihdejulkaisuihin, dokumenttielokuvia tosi-tv:hen tai saippuaopperoihin tai uutislähetysiin. Miten moninaisuus näkyy mainoksissa ja jos näkyy, niin minkä tuotteiden kohdalla ja millä tavoin? Haastetaanko stereotyyppisiä käsityksiä vai toistetaanko ne? Kuka pääsee ääneen missäkin asiassa, minkälaisia valta-aseimia on kielenkäytössä huomattavissa?

Voiko vähemmistöjen kohtelulla mitata yhteiskunnan demokratian kehitysastetta?

Lhbt-teema ja sukupuoli tarjoavat tärkeitä näkökulmia historian ja yhteiskuntaopin opetukseen ja voivat antaa alun mielenkiintoisille keskusteluille ja havainnoille. Miten perhe- ja parisuhdekäsitteet ovat ajan myötä kehittyneet? Minkälaiset olivat käsitykset homo- ja heterosuhteista, miehistä ja naisista sekä normeja haastavista sukupuolirooleista antiikin, keskiajan ja viime vuosisadan aikana? Minkälaisia ne ovat tänä päivänä? Toisen maailmansodan aikana tuhansia homoja lähetettiin keskitysleireihin ja seitsemässä maassa maailmassa homoseksuaalisista teoista voi edelleen seurata kuolemanrangaistus. Millaista yhteiskunnallista kehitystä on tapahtunut tässä suhteessa ja miten muutoksia voidaan selittää?

"Missä iässä heterot yleensä huomaavat olevansa heteroja?"

Psykologiassa on usein etsitty syitä homo- ja biseksuaalisuuteen. Tällöin lähtökohtana on se, että heteroseksuaalisuus on normi, josta homoseksuaalisesti suuntautunut henkilö poikkeaa, ja halutaan ymmärtää miksi. Heteroseksuaalisen kiintymyksen ei vastaavasti katsota kaipaavan selityksiä. Nykyään ei ole edelleenkään löydetty selkeää vastausta siihen, mistä seksuaalinen suuntautuminen rakentuu. Mikäli opettaja haluaa koulun psykologian tunnilla käsitellä lhbt-teemaa, hedelmällisempi lähestymistapa on

keskittyä yleisesti keskusteluun esimerkiksi stereotyyppien ja ennakkoluulojen rakenteista. Miten mielessä muodostuu homo- tai transfobinen ajattelu ja miten se saattaa vaikuttaa käytöstapoihimme? Voidaan myös pohtia, miten heteronormatiivisuus vaikuttaa lapsen ja nuoren kehitykseen. Miten voidaan taata nuorelle ei-heterolle tasapainoinen kasvu ja mahdollisuus positiivisen minäkuvan muodostamiseen?

Sanasto

Sukupuoli

Cisihminen on henkilö, joka ei ole transihminen eikä intersukupuolinen, esim. nainen, joka syntymässä määriteltiin tytöksi ja jolla on naisen sukupuoli-identiteetti.

Intersukupuolisuus on yleisnimi tiloille, joissa yksilön fyysiset, sukupuolta määrittävät tekijät eivät ole yksiselitteisesti miehen tai naisen. Intersukupuolisuus havaitaan useimmiten lapsen syntymän yhteydessä.

Sukupuolen ilmaisulla tarkoitetaan sitä, miten yksilö ilmaisee sukupuoltaan. Se sisältää kaiken yksilön toiminnan ja käyttäytymisen, jolla hän ilmaisee itselleen ja muille olevansa mies, nainen tai jotakin muuta (käytös, vaatetus, kampaus jne.), mutta myös sen, miltä keho näyttää. Yksilön sukupuolen ilmaisu voi sikäli olla moninainen ja vaikuttaa ristiriitaiselta.

Sukupuolen korjauksessa korjataan yksilön sukupuolta määrittäviä ominaisuuksia, jotta ne vastaisivat paremmin tämän omaa sukupuoli-identiteettiä. Sukupuolta korjaavia toimenpiteitä voivat olla esim. hormonihoito, kirurgia ja juridisen sukupuolen muutos.

Sukupuolen moninaisuus käsittää kaikki sukupuoli-identiteetit ja sukupuolen ilmaisut; cisihmiset, transihmiset ja intersukupuoliset.

Sukupuoli-identiteetti on ihmisen oma käsitys ja kokemus sukupuolestaan.

Sukupuolivähemmistöt on kattokäsite transihmisille ja intersukupuolisille.

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset, joiden sukupuolen biologiset, sosiaaliset ja psyykkiset ulottuvuudet eivät muodosta jatkumoa, vaan ovat ristiriidassa keskenään.

Transfobia on vahva vastenmielisyyden, pelon tai vihan tunne niitä ihmisiä ja ilmauksia kohtaan, joiden katsotaan ylittävän sukupuolirajoja.

Transgenderiys –käsite liittyy sukupuoli-identiteettiin. Transgender elää mieheyden ja naiseuden rajalla, välillä tai ulkopuolella. Hän voi kokea itsensä sukupuolettomaksi (nongender), samanaikaisesti mieheksi että naiseksi (bigender) tai edustaa sukupuolta mieheyden ja naiseuden väliltä (intergender) tai olla täysin kaksinapaisen sukupuolijärjestelmän ulkopuolella. Osa transgendereistä tarvitsee sukupuolta korjaavaa hoitoa.

Transihminen on kattokäsite, joka sisältää transvestiitit, transsukupuoliset ja transgenderit. Transihmisen sukupuoli-identiteetti ja/tai sukupuolen ilmaisutapa eroaa odotuksista sukupuolelle, johon hänet syntymässä määriteltiin kuuluvaksi.

Transmies on tytöksi syntymässä määritelty mies.

Transnainen on pojaksi syntymässä määritelty nainen.

Transsukupuolisuudessa on kyse sukupuolen kokemisesta. Transsukupuolinen ihminen ei koe kuuluvansa siihen sukupuoleen, johon hänet on syntymän hetkellä määritelty ja lapsena kasvatettu (kts. transmies ja transnainen). Moni transsukupuolinen käy läpi sukupuolen korjauksen.

Transvestisuus on sukupuolen ilmaisuun liittyvä käsite. Transvestiitti kokee itsensä mieheksi, mutta haluaa ajoittain eläytyä naisrooliin. On myös transvestiittinaisia, jotka haluavat eläytyä miesrooliin ja tulla miehenä kohdatuksi. Transvestisuus ei ole sama asia kuin transvestinen fetisismi, joka tarkoittaa kykyä kokea ristiinpukeutumisella seksuaalista mielihyvää.

Seksuaalinen suuntautuminen

Bifobia on vahva vastenmielisyyden, pelon tai vihan tunne biseksuaalisia tai sellaisiksi koettuja ihmisiä ja ilmauksia kohtaan.

Biseksuaalisuus on seksuaalinen suuntautuminen. Se on kykyä kiintyä emotionaalisesti ja/tai seksuaalisesti sekä naisiin että miehiin tai ihmisiin, ilman että sukupuolella on väliä.

Heteronormatiivisuuden mukaan heterous nähdään annettuna, oletettuna ja normaalina seksuaalisena suuntautumisena, josta muut suuntautumiset poikkeavat ja ovat vähemmän toivottuja. Heteronormit sanktioivat tiettyjä yhteiselon muotoja ja määräävät sekä eri että samaa sukupuolta olevien ihmisten välisiä suhteita. Heteronormatiivisuus on suuri haaste todellisen yhdenvertaisuuden saavuttamisessa.

Hetero-oletus on yhteiskunnallinen ajatusmalli, jonka mukaan kaikki ihmiset ovat heteroita, kunnes toisin kerrotaan.

Heteroseksuaalisuus on seksuaalinen suuntautuminen. Se on kykyä kiintyä emotionaalisesti ja/tai seksuaalisesti pääsääntöisesti ihmisiin, jotka kuuluvat ns. vastakkaiseen sukupuoleen.

Homofobia on vahva vastenmielisyyden, pelon tai vihan tunne homoseksuaaleja tai sellaisiksi koettuja ihmisiä ja ilmauksia kohtaan. Homofobia voi ilmentyä myös sisäistettynä ihmisessä, joka on itse homo tai biseksuaalinen.

Homoseksuaalisuus on seksuaalinen suuntautuminen. Se on kykyä kiintyä emotionaalisesti ja/tai seksuaalisesti pääsääntöisesti samaa sukupuolta oleviin ihmisiin.

Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus käsittää kaikki seksuaaliset suuntautumiset; biseksuaaliset, heteroseksuaaliset, homoseksuaaliset sekä transsuuntautuneet ihmiset.

Seksuaalivähemmistöt käsittävät lesbot, homot, biseksuaaliset ja transsuuntautuneet ihmiset.

Transsuuntautuneisuus on seksuaalinen suuntautuminen. Se on kykyä kiintyä emotionaalisesti ja/tai seksuaalisesti pääsääntöisesti transihmisiin. Osa transsuuntautuneista viehättää fyysinen sukupuolikaksinaisuus, toisia androgyyni persoonallisuus tai tyyli.

Muut käsitteet

Lhbt Lesbot, homot, biseksuaaliset, transihmiset ja intersukupuoliset.

Sateenkaariperhe on lapsiperhe, jossa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu seksuaali- ja/ tai sukupuolivähemmistöön, ja joka näin itsensä määrittelee.

Syrjintä Välitön syrjintä on, kun jotakuta kohdellaan (tai pyydetään toista kohtelemaan) epäsuotuisammin kuin jotakuta toista vastaavassa tilanteessa, jostain hänen henkilöönsä liittyvästä syystä. Välillisellä syrjinnällä tarkoitetaan tilannetta, jossa ihminen häneen henkilöönsä liittyvän syyn takia joutuu epäedullisempaan asemaan näennäisesti puolueettomien säännösten tai käytäntöjen seurauksena.

Tulla kaapista ”Kaapista ulostulo” viittaa yleensä lhbt-ihmisen kertomiseen omasta seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuoli-identiteetistään. ”Ulostuloja” tekevät itse asiassa kaikki, jotka uusissa sosiaalisissa yhteyksissä sivulauseessa tai rivien välissä paljastavat jotain seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuoli-identiteetistään. Yhteiskunnassa, jossa kaikkien odotetaan olevan heteroseksuaalisia miehiä ja naisia, ulostulosta tulee lhbt-ihmisille koko elämän kestävä prosessi. Jos ihminen jostain syystä kokee ulostulon tietyssä tilanteessa turvattomaksi, voi hän siksi jäädä tai hetkeksi palata kaappiin.

Yhdenvertaisuus on perusoikeus, joka takaa kaikkien ihmisten saman arvon. Yhdenvertaisuuslain mukaan ketään ei saa syrjiä iän, etnisen tai kansallisen taustan, kansallisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveystilan, liikuntarajoitteen, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Haluatko tietää lisää?

Jos sinä opettajana, koulukuraattorina tai muuhun kouluhenkilöstöön kuuluvana haluat tietää lisää tai vaikkapa päivittää osaamistasi lhbt-kysymyksissä, voit hyödyntää Setan

koulutustoimintaa. Jos koet lhbti-teeman esille nostamisen ja käsittelyn oppilaiden kanssa vaikeaksi, voi avuksi tulla vierailija Setasta tai sen jäsenjärjestöistä: vapaaehtoiskouluttajamme ovat koulutettu kertomaan seksuaalisen suuntautumisen, sukupuolen ja perhemuotojen moninaisuudesta nuorille. Setan ammattikouluttajat sen sijaan voivat tulla apuun esimerkiksi, jos luokassa on sukupuoleltaan epätavallisesti kokeva ja ilmentävä nuori, jonka ominaisuus aiheuttaa hämmennystä tai opettajana olet epävarma, miten lähestyä perhettä, jossa on kaksi äitiä. Jos opettajana katsot, että lhbti-kysymykset ovat tärkeää tietoa myös vanhemmille, pyydä alustusta vanhempainiltaan.

Lisätietoja Setan koulutustoiminnasta saat osoitteesta www.seta.fi.

Setasta

Seta ry on valtakunnallinen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusjärjestö, joka on perustettu vuonna 1974. Setan tavoitteena on yhteiskunnallinen yhdenvertaisuus ja yksilön hyvinvointi riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuoli-identiteetistä tai sukupuolen ilmaisusta. Setassa toimii Transtukipiste, joka tarjoaa sosiaalipalveluja sukupuoleltaan moninaisille ja heidän läheisilleen. Setaan kuuluu noin 20 jäsenjärjestöä kautta maan, joiden toimintaan kuuluu muun muassa nuorille suunnattu vertaistoiminta. Jäsenjärjestöjen nettisivuille löydät www.seta.fi:n kautta.

Seksuaalinen tasavertaisuus – Seta ry

Mannerheimintie 170 A, 00300 HELSINKI

Puhelin (09) 681 2580

Faksi (09) 6812 5880

Sähköposti: toimisto@seta.fi